

Hammerfest kommune
Hámmerfeastta suohkan

Plan for språk og kommunikasjon 0 – 6 år

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse.....	2
1. Tidlig innsats i Hammerfest kommune	3
2. Innledning	4
3. Teoretisk forankring	5
3.1 Språk	5
3.2 Språkets form, innhold og bruk	6
3.3 Språktreet	7
3.4 Språk- og talevansker	7
4. Dokumentasjon og vurdering	8
4.1 TRAS	8
5. Samarbeid med hjemmet	9
6. Hovedmål arbeidsdokumenter	10
6.1 Hovedmål 1 – Styrke generell språkforståelse	10
6.2 Hovedmål 2 – Utvikle grunnleggende begrepsforståelse gjennom å utforske, sortere, sammenligne og eksperimentere	10
6.3 Hovedmål 3 - Utvikle språklig bevissthet gjennom språklek	11
7. Metoder for å fremme god språkutvikling	12
7.1 Lek.....	12
7.2 Støttende hverdagssamtaler	13
7.3 Daglig høytlesing	14
7.4 Språklæring gjennom aktiv sansebruk	15
8. Førskolegruppe.....	16
8.1 Den tidlige lesingen.....	17
8.2 Den tidlige skrivingen	17
8.3 Strategier og metoder for å motivere til lese- og skrive lyst	18
9. Arbeidsdokumenter	19
9.1 Språk og kommunikasjon 1–2 år	19
9.2 Språk og kommunikasjon 3–4 år	20
9.3 Språk og kommunikasjon 5–6 år	21
9.4 Førskolegruppe.....	22
10. Referanser	25
Vedlegg	25
Barns språkutvikling.....	26
Støttende hverdagssamtaler	27
Organisering	28
Kvalitetskriterier for høytlesning	29
Voksenrollen	29
Grunnleggende begrepssystemer	30
Begrepskart	31
Lesetrappa.....	32
Språk- og talevansker	33

1. Tidlig innsats i Hammerfest kommune

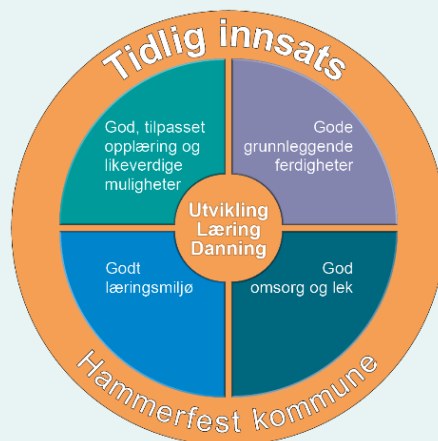
Hammerfest kommune skal ha fokus på barn og unge. Tidlig innsats og tverrfaglig samarbeid skal bidra til å gi et barnehage- og skoletilbud av høy kvalitet. Grunnlaget for dette arbeidet er menneskeverd og verdier som støtter opp om dette. Inkludering, sosial tilhørighet og medvirkning skal prege pedagogisk praksis, og ivareta grunnleggende læringsbehov. Målet er å forebygge alle former for diskriminering.

Vi skal ta hensyn til den enkeltes behov og legge til rette for god utvikling, læring og danning, uavhengig av hvilke utfordringer barn og unge har. Helseesykepleietjenesten og skolehelsetjenesten, PP-tjenesten, ungdoms los og barnevernstjenesten skal bistå foresatte, barn, barnehager og skoler i å støtte opp der det er behov. Det allmennpedagogiske tilbudet i barnehage og ordinær opplæring i skole skal være av så høy kvalitet at det utjevner sosiale forskjeller i samfunnet, og slik at behovet for spesialpedagogisk hjelp i barnehage og spesialundervisning i skolen blir så lavt som mulig.

I Tidlig innsats har vi fire definerte målområder for arbeidet med å skape utvikling, læring og danning.

Disse målområdene skal bidra til at barnehagene og skolene skal ha felles forståelse for og fokus på å:

1. gi et helhetlig og kvalitativt tjenestetilbud
2. se den enkelte og iverksette forebyggende støttetiltak før det oppstår problemer

Hammerfest kommune har utarbeidet handlingsplaner og rutiner for barn i gruppen 0 til 16 år. Handlingsplanene og rutineene er under jevnlig revidering.

Handlingsplaner og rutiner i Tidlig innsats:

1. Språk og kommunikasjon i barnehage 0–6 år
2. Leseplan 1.–10.trinn
3. Kosthold og fysisk aktivitet i barnehage og skole
4. Sosial kompetanse og læringsmiljø i barnehage og skole
5. Rutiner for spesialpedagogisk hjelp i hammerfestbarnehagene
6. Rutiner for spesialundervisning i hammerfestskolene
7. Rutiner ved overganger

Planene er førende for pedagogisk praksis i alle barnehager og skoler i Hammerfest kommune. Barnehager og skoler skal kontinuerlig arbeide med forbedring av kvalitet.

2. Innledning

Språk og kommunikasjon i barnehage, 0–6 år

«Å gi tilgang til språket er en av våre viktigste oppgaver – det har betydning for hele livet»

Å legge til rette for et rikt og stimulerende språkmiljø, og støtte barnas språktilegnelse er en av barnehagens kjerneoppgaver.

Et godt språkmiljø kjennetegnes av:

1. Fysiske omgivelser (lesestolen, bøker har en plass)
2. Sosial organisering (samtaler, lesing, samvær omkring språk og tekstarbeid)
3. Menneskene i organisasjonen (mentalt tilstede, rollemodell, relasjoner)

Utvikling av språk skjer i småbarnsalderen og barn lærer gjennom å være språklig aktive i situasjoner som gir mening for dem, i en naturlig og meningsfull kontekst med varierte tilnærminger. Det betyr at arbeid med språk i hovedsak skal være en integrert del av barnehagehverdagen.

I følge Rammeplanen skal personalet sørge for at alle barn får varierte og positive erfaringer med å bruke språk som kommunikasjonsmiddel, som redskap for tenkning og som uttrykk for egne tanker og følelser. Språk, begrepsforståelse og evne til å kommunisere med andre er en forutsetning for å kunne delta aktivt i et sosialt og kulturelt fellesskap.

Plan for språk og kommunikasjon 0–6 år, skal bidra til at alle barn tilegner seg gode språklige forutsetninger slik at de får et godt utgangspunkt for sosial mestring og livslang læring.

Barnehagen skal være lærende i sin daglige praksis og det skal være stor bevissthet rundt de pedagogiske valgene.

Planen er forpliktende for alle kommunale barnehager. Hensikten er å sikre en felles standard for kvalitet i språkarbeidet. Det er ledelsen i barnehagen som har ansvar for implementering og at det kontinuerlig jobbes for å nå planens målsettinger.

Faglig forankring

- [FN's barnekonvensjon](#)
- [Barnehageloven](#)
- [Rammeplan for barnehage](#)
- [Udir – Språk i barnehage – mye mer enn bare prat](#)
- [Meld. St.6 \(2019-2020\) Tett på – tidlig innsats og inkluderende fellesskap i barnehage, skole og SFO.](#)

3. Teoretisk forankring

3.1 Språk

Å lære språket er noe av det viktigste som skjer i livet vårt. Det er gjennom språket vi lærer å forstå oss selv og verden. Språket er nøkkelen til deltagelse i det sosiale fellesskapet.

I følge rammeplanen skal alle barn gjennom dialog og samspill støttes i å kommunisere, medvirke, lytte, forstå og skape mening. Barnehagen skal anerkjenne og verdsette barnas ulike kommunikasjonsuttrykk og språk.

Barns språkferdigheter har stor betydning for trivsel og mestingsfølelse i hverdagen. Språkarbeidet med de yngste barna før fylte tre år er spesielt viktig. Språksterke barn har gode forutsetninger for samspill med andre, deltagelse i lek og for læring. Barn lærer språk ved å bruke språket aktivt, og ved å høre andre bruke språket.

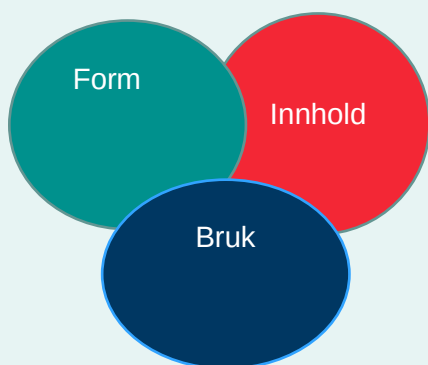
I hverdagssamtalen formidler vi våre holdninger, meninger, verdier, tenkemåter og erfaringer. Barn påvirkes av disse holdningene og gjør det til sitt. Forskning viser at det er sammenheng mellom kvaliteten på språkmiljøet på småbarnsavdelingen og ordforrådet de har når de er fem år. Barnehager med godt språkmiljø kjennetegnes av et personale som har kunnskap om språk og som støtter barns språkutvikling gjennom gode samtaler.

Barnehagen skal bidra til at barn utvikler forståelse for grunnleggende matematiske begreper og barns matematiske forståelse utvikles etter hvert som de får flere erfaringer. Det gir de nye anledninger til å tenke gjennom betydningen av begreper og sammenhenger. Det matematiske språket omfatter lekende og undersøkende arbeid som sammenligning, sortering og orientering. De yngste barna kan gjennom lek og hverdag tidlig vise interesse for størrelser, rekkefølge, form og rom. De bruker kropp og sanser til å utforske omgivelsene og viser at de kan tenke kreativt når de løser problemer. Når barn skal lære seg nye begreper er det viktig at de får lære på grunnlag av mest mulig mangfoldig sansing av ting som begrepet omfatter. Man må dra ut, føle, oppdage og gjøre sanseerfaringer. (Nyborg 2006)

3.2 Språkets form, innhold og bruk

Språket er komplekst, Bloom og Lahey¹ har utviklet en språkmodell som beskriver språket ved å dele det inn i tre komponenter som er gjensidig avhengig av hverandre. En god språkutvikling er en sammensetning av alle tre sidene, men å ha forståelse av språkets innhold er en forutsetning for de andre sidene, form og bruk.

Bloom & Lahey (1978)

Form

Handler om hvordan språket er bygd opp, om grammatiske prinsipper og uttale.

Innhold

Handler om betydningen eller meningsinnholdet i ord og setninger. Forstår hva ord og setninger betyr.

Bruk

Handler om tolking av språk i samspill og kommunikasjon med andre, språkets sosiale funksjon. Hvordan en tilpasser språket ut fra situasjon og sammenheng.

Eksempel:

¹ Bloom & Lahey 1978

3.3 Språktreet

Språkutviklingen kan sammenlignes med et tre som vokser. Røtter, stamme, grener, kvister og blader henger nøye sammen, påvirker hverandre og utgjør en helhet. Slik er det også med språket. Språket henter sin næring fra sine omgivelser, men språket vokser også ut fra iboende evner og muligheter. Et godt språk må hele tiden fornye og forsterke det grunnleggende, samtidig som ny utvikling og vekst kommer til. For eksempel er barns språk avhengig av noen grunnleggende forutsetninger på samme måte som treets vekst er avhengig av røttene.

Et godt språkmiljø i barnehagen styrker barns språklige forutsetninger, og endrer med det et barns utviklingsforløp.

Røtter representerer de genetiske og biologiske forutsetninger, kognitive funksjoner; hukommelse og oppmerksomhet

Stammen representerer begrepsapparatet og språkforståelsen. Å få et kraftig tre med mange grener og friske blader er avhengig av en bærekraftig stamme. Et godt samspill og kommunikasjon krever et godt begrepsgrunnlag.

Grener og blader representerer barnets evne til å uttrykke seg verbalt, med uttale og grammatiske strukturer.

Språktre av James Laws

3.4 Språk- og talevansker

Språkutvikling framstår forskjellig for hvert barn. For å vurdere om et barn har vansker med språket må en vurdere alle tre sider; form, innhold og bruk. Noen barn kan ha vansker innenfor alle sidene, noen bare en side. Det er viktig å oppdage vansken på et tidlig tidspunkt og dermed viktig at det pedagogiske personalet i barnehagen har kunnskap om språk, språkutvikling og språkvansker.

Forsinket språkutvikling: Ca. 10–15% av barn i tidlig alder har forsinket språkutvikling og det kan være vanskelig å vite hvilke barn som bare har en forsinkelse, og hvem som har en medfødt språkvanske. En vedvarende språkvanske vil påvirke hele barnehage- og skoleforløpet. Det kan føre til utfordringer i sosialt samspill, og kan på sikt føre til lese- og skrivevansker.

Språkvansker: En språkvanske er knyttet til forståelse og bruk av ord og ulike områder ved språket. Det kan være ordforrådet (semantiske vansker), grammatiske strukturen (morfologi og syntaktiske vansker), språkløydutfordringer (fonologiske vansker) og bruken av språket kan være vanskelig (pragmatiske vansker). Et barn med språkvansker kan ha utfordringer på ett eller flere av områdene. (Høigård 2019)

Talevansker: En talevanske kan opptre som eneste vanske, eller det kan være i kombinasjon med mer omfattende språkvansker eller knyttet mot ulike diagnoser. Talevansker kan være knyttet til artikulasjon som omhandler uttalelse av språklyder, stamming som gir brudd i taleflyten eller stemmevansker som kan være heshet, nasal, anstrengt med flere. (Høigård 2019)

Risikofaktorer: Forskning viser at to åringer som har språklige begrensninger går glipp av viktig sosial erfaring som er viktig for språkutviklingen. Har barn svak språkforståelse i to årssalder, er det klar grunn til bekymring.

Leken er den viktigste arenaen for barns sosiale utvikling. Barn som velger voksne framfor andre barn mister viktig sosial trening og går glipp av leken som en viktig inngangsport til bruk av språk i naturlige situasjoner og dermed blir det en risikofaktor for barnet.

Hørselshemming er en risikofaktor for barns språkutvikling. Et barn som har hatt mange ørebetennelser skal man være spesielt oppmerksomme på og viktig å få tatt hørselstest på. Dette i tillegg til de mer alvorlige hørselstap.

Tvillinger kan også være en risiko i den form at de utvikler sitt eget private språk seg imellom som blir både et mindre og forenklet ordforråd og setningsstruktur enn forventet for alderen.

Hvordan oppdage språk- og talevansker?

Variasjoner i språkutviklingen er store og det er ingen klare skillelinjer mellom det normale, forsinket eller hva som er avvik. Dette gjør det vanskelig å skille mellom sein utvikling og hva som er betegnet som språkproblem. Det er forskning som viser at det kan være sammenheng mellom forsinket språk, og motoriske og sosiale vansker. Hvilket omsorgsmiljø barnet er i kan også ha innvirkning på barnets språkutvikling. (Høigård 2019)

Vedlegg 7 s. 33

Ved bekymring for et barns språkutvikling skal samtale med foresatte og møte 1 i handlingsringsplan iverksettes. Se Hammerfest kommunes rutiner for spesialundervisning.

4. Dokumentasjon og vurdering

Barnehagens planer skal synliggjøre innhold, arbeidsmåter, voksenrollen og barnas trivsel og utvikling.

Ledelsen i barnehagen skal lede kontinuerlige læringsprosesser, og barnehagens personale skal samarbeide og støtte hverandre for å styrke kvaliteten på samtaler og dialoger med barna. Barnehagens språkarbeid skal dokumenteres.

Observasjon av barns språkutvikling og norskferdigheter inngår i den ordinære oppfølgingen av alle barnehagebarn. Jevnlige vurderinger av barnehagen og avdelingens språkarbeid og språkmiljø danner grunnlag for pedagogens vurdering av hvor barnet er kommet i sin språkutvikling og hva hvert barn bør få av videre stimulering og om det kan ha behov for ekstra språkstøtte. Løpende observasjon, vurdering og dokumentasjon av barnets utvikling kan gjøres på ulike måter og med ulike hjelpemidler. Personalet må her ta i betraktning det fysiske miljøet, den sosiale organiseringen og personalet i sin analyse av språkmiljøet rundt barnet.

4.1 TRAS

Hammerfestbarnehagen bruker TRAS (Tidlig Registrering Av Språk) som verktøy for å kunne følge barnas språkutvikling. TRAS er et verktøy for å vurdere om noen barn strever og ikke følger den aldersadekvate språkutviklingen. Alle pedagoger skal ha opplæring i TRAS og det øvrige personalet skal ha innsikt og bidra til å vurdere barnas språklige kompetanse. Pedagogene har ansvar for å fylle ut skjema. Barn med behov for ekstra støtte skal få et

tilpasset språktilbud (TRAS Observasjon av daglig samspill, 2011 Nasjonalt senter for leseopplæring og leseforskning og tiltak til TRAS). Spesialpedagog.no

5. Samarbeid med hjemmet

Et nært samarbeid med foreldrene er viktig for å støtte barnas språkutvikling. Foreldre og barnehage møter barn på sine arenaer og i forskjellig kontekst. Det gir ulik kunnskap om barnets språk. Denne kunnskapen er viktig å utveksle fordi et samlet blikk og felles refleksjon gir et mer helhetlig bilde av barnets språkutvikling. Daglig kontakt og uformell samtale om dagens opplevelser kan åpne for videre samtaler i hjemmet. Foreldre må oppleve å være involvert og at de er en ressurs for barnets språkutvikling. Barnehagen kan gi råd og tips om hvordan de kan støtte barnets språklæring, råd og tips kan være å lese for barnet, synge, den gode hverdagssamtalen jmf. språkstrategiene. Pedagogene skal på oppstartsamtalen informere foreldre om kartlegging og tras.

Flerspråklige barn

Hammerfestbarnehagen har en rekke barn med annet morsmål enn norsk og lærer norsk som andrespråk. Personalet i barnehagen må oppmuntre barn med flerspråklig bakgrunn til å være språklig aktive og samtidig hjelpe dem til å få erfaringer som bygger opp deres begrepsforståelse og ordforråd i norsk.

Barnehagen skal støtte flerspråklige barn i å bruke sitt morsmål og samtidig aktivt fremme og utvikle barnets norske språkkompetanse. Alle barn skal få god språkstimulering gjennom hverdagen med mulighet til å delta i aktiviteter som fremmer kommunikasjon og helhetlig språkutvikling.

For flerspråklige barn tyder forskning på at læring generelt, og andrespråkets utvikling går best når barnets flerspråklige ferdigheter brukes aktivt. I samarbeidet med foreldrene til flerspråklige barn er det viktig å skape forståelse hos foreldrene på at de aktivt bruker morsmålet hjemme. Det er viktig å formidle at god utvikling på morsmålet vil ha positiv effekt på norsk. Et godt

utgangspunkt er at barnehager som jobber målrettet og systematisk med språket vil gi flerspråklige barn et godt grunnlag for å lære norsk.

Et barns første språk er det språk som læres først og som er deg nærmest knyttet opp mot både identitet og følelsesmessig. Andres språk er språket som læres i et miljø der det er i allmennbruk altså storsamfunnet, og i denne sammenheng barnehage.

6. Hovedmål arbeidsdokumenter

Arbeid med språk i barnehagen skal være systematisk, og målet med en språkplan er å kvalitetssikre dette arbeidet. Arbeidsdokumentene er styrende og viser til hovedområder/temaer personalet skal vektlegge innenfor hver aldersgruppe, og hvilke metoder personalet skal bruke i arbeidet. Aktiviteter innenfor hovedområdene er opp til hver enkelt barnehage å planlegge og utvikle i felleskap, og disse skal dokumenteres i barnehagens planverk.

Arbeidsdokumentene er inndelt i aldersgruppe 1–2 år, 3–4 år, 5–6 år og førskolegruppe.

6.1 Hovedmål 1 – Styrke generell språkforståelse

Språkstimulering er en viktig del av barnehagens innhold, og småbarnsalder er den grunnleggende perioden for utvikling av språk. Personalet har ansvar for å tilrettelegge for at alle barn kan delta i språklige aktiviteter og få varierte og positive erfaringer med å bruke språket som kommunikasjonsmiddel, som redskap for egne tanker og for å uttrykke egne meninger og følelser.

Å bygge opp en god språkforståelse krever at barn får bruke språket aktivt. Det betyr at alle barn må være inkludert og aktive deltagere i all form for lek og aktiviteter. Aktiviteter som felles høytlesing med utvidede tekstsamtaler og eksplisitt trening av ord og begreper har god effekt på de muntlige språkferdighetene.² Kilder til god språkstimulering er også at personalet legger til rette for at barna får eksperimentere og skaffer seg erfaringer gjennom ulike sanser, samt skape motivasjon og glede ved aktivt bruk av musikk, dans og drama, og at personalet utnytter rutinesituasjoner til å «bade» barna i språk.

Vedlegg 1

A) Språkutviklingen s. 26

6.2 Hovedmål 2 – Utvikle grunnleggende begrepsforståelse gjennom å utforske, sortere, sammenligne og eksperimentere

Å utvikle godt ordforråd er en viktig del av språklæringen. Fra barnet er ca. 1,5–2 år skjer en enorm utvikling av ordforrådet. Det å lære nye ord er en prosess som skjer raskt og kontinuerlig gjennom felles fokus og når vi setter ord på verden rundt barnet. Det anslås at barn fra 1,5 år – 6 år lærer ca. 10 nye ord hver dag, som igjen betyr at de skal forstå ca. 14.000 ord ved skolestart.³

Det å forstå innhold og mening i et ord er helt avgjørende for å oppfatte det som blir sagt, for å formidle tanker og meninger og huske nye ord. Det er vanskelig å huske nye ord dersom en ikke klarer å knytte noe meningsfullt til dem.

² Lervåg & Melby-Lervåg 2014

³ Espenakk 2007

Noen begreper er grunnleggende og brukes som verktøy til å analysere verden rundt seg. Begreper kan defineres som viten om ulikheter og likheter. Visse likheter er kriterier for at noe skal bli navngitt med et bestemt ord. Disse utgjør basis for å lære andre nye begreper. De hjelper oss å rette oppmerksomheten mot det som er viktig.

Magne Nyborg viser til grunnleggende begrepssystemer og tilhørende 18–26 analysebegreper ut fra hvordan de grupperes. Hvert analysebegrep er delt inn i en overkategori med tilhørende underkategorier.⁴

Barn lærer ikke disse analysebegrepene kun ved å snakke. De trenger konkrete erfaringer gjennom å føle, oppdage, og ved å gjøre seg forskjellige sanseerfaringer. Man kan beskrive mange egenskaper med et enkelt papirark. Hvilken form har det? Hva slags farge? Hva kan det brukes til? Hva slags stoff er det laget av? Disse grunnleggende begrepene er sentralt for evnen vi har til å lære, se sammenhenger og overføre forståelsen fra et felt til et annet.

Andreas Hansen forklarer betydning av grunnleggende begrepssystemer gjennom en sammenligning med alfabetet. I det norske språket har vi 29 bokstaver, ved hjelp av disse kan vi skrive alle ord i det norske språket. Innenfor de grunnleggende begrepssystemene eksisterer 20–26 begreper, og med disse kan vi beskrive de fleste ting og hendelser i verden.⁵

Vedlegg 2

A) Grunnleggende begrepssystemer s. 30

B) Begrepskart s. 31

6.3 Hovedmål 3 - Utvikle språklig bevissthet gjennom språklek

Språklig bevissthet knyttes til språkets lydstruktur (fonologi), ordenes oppbygging (morfologi) og ordenes betydning (semantikk). Språklig bevissthet er et samlebegrep for det å kunne reflektere over språket gjennom å skifte oppmerksomhet fra meningsinnholdet i ord, til bokstaver og lyder. Forståelse for at et ord er satt sammen av ulike lyder (fonemer) og at disse kan nedtegnes med ulike bokstaver (grafemer), og lytte ut hvor i ordet de ulike lydene er betegnes som fonologisk bevissthet.

Jørgen Frost viser til viktigheten av å styrke barnas auditive oppmerksomhet. Derfor starter språklekene med aktiviteter som stimulerer den auditive sansen. Språklek med lytting, rim og regle, ord og setning, stavelser og fonemer er et fundament for lese- og skriveutviklingen. Lytteøvelser, regler og rim, bør presenteres tidlig i barnehagealder. Videre arbeider en systematisk med de underliggende språklige nivåene helt ned til de enkelte lydene i språket.⁶

Språkleker blir ofte anbefalt som redskap for lærerne i begynneropplæringen, men Frost legger vekt på at opplegget også kan benyttes som en brobygger mellom barnehage og skole.

Vedlegg 3

A) Lesetrappa s.32

⁴ Nyborg, Magne og Ragnhild 2006

⁵ Hansen, Andreas 2020

⁶ Frost, Jørgen og Lønnegaard Anette 2007

7. Metoder for å fremme god språkutvikling

7.1 Lek

Rammeplanen viser til at leken skal ha en sentral plass i barnehagen. Leken er en grunnleggende livs- og læringsform, en arena der barns utvikling og læring skjer i sosiale og språklige sammenhenger.

Barnehagene skal ivareta barnas behov for lek, og lekens egenverdi skal anerkjennes. Barnehagen må tilby varierte og spennende opplevelser og lekemuligheter. Personalet skal inspirere og gi rom for ulike typer lek ute og inne hvor barn tar i bruk ulike sanser, der de får eksperimentere og undersøke for å skape seg praktiske erfaringer. Barna er født sosiale og søker sosiale relasjoner fra fødselen av. Barn er avhengig av å inngå i positive relasjoner med andre barn og voksne, og de har behov for varme, stabile og autoritative voksne.

Den frie leken - er den kreative leken med fantasi og barnas egen skapende virksomhet. Leken gir følelse av glede og nysgjerrighet, det å kunne bestemme selv, å finne sine egne kreative og personlige uttrykk i leken, der barna går i rolle og lager egne fortellinger og opplever samhørighet med andre.⁷

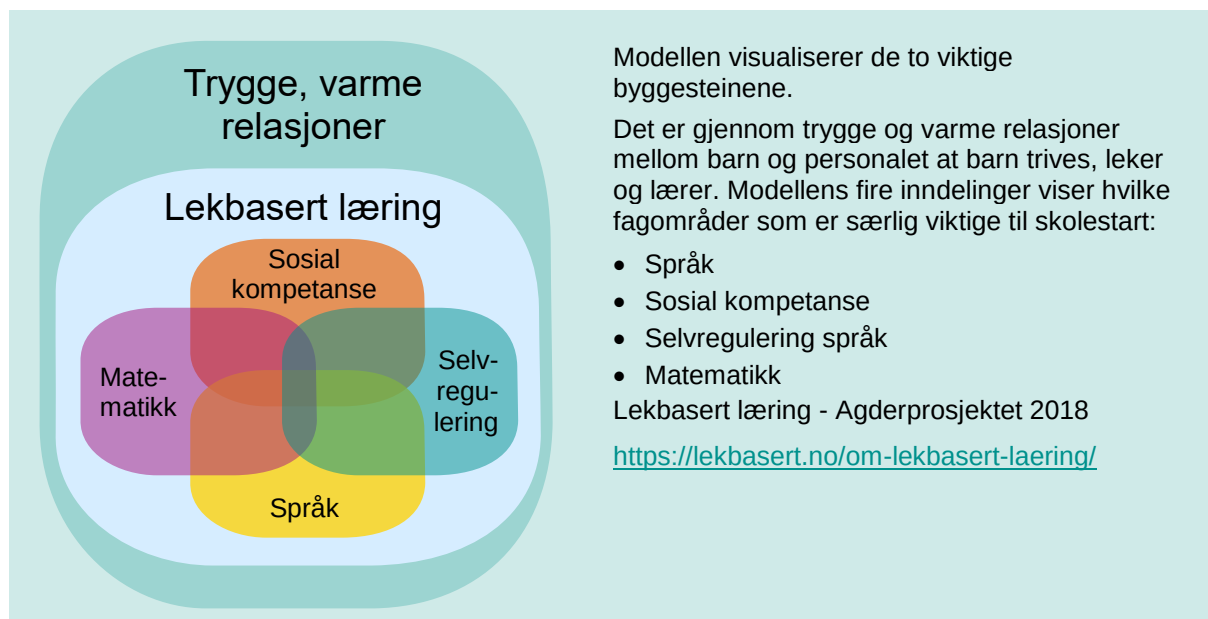
Veiledet lek - Barna trenger også personale som legger til rette for opplevelser av mestring og som evner å dele barnas begeistring i lek. I veiledet lek legger pedagogene til rette for faglige mål for aktivitetene. Veiledet lek må tilpasses de barna som deltar, og de lokale rammene som ligger i barnehagen.

Forskning innen læring ved veiledet lek viser at barn lærer best når de er:

- aktive
- engasjert
- opplever mening
- samspiller med andre barn eller voksne

⁷ Öhman, Margareta 2020

Lekbasert læring – Agderprosjektet. Er et førskoleopplegg som skal gi barn best mulig grunnlag for skolen. Prinsippene er aktuelle for alle barn, men må tilpasses alder og utvikling.

7.2 Støttende hverdagssamtaler

Det meste og viktigste av språkstimuleringsarbeidet i barnehagen skjer gjennom hverdagsaktiviteter med ulike innfallsvinkler og metoder som er egnet til å engasjere barna i språklige aktiviteter.

En dag i barnehagen består av utallige hverdagssituasjoner der barna kan bruke språket aktivt. Personalet er viktige språkmodeller for barna og de skal også legge til rette for språklig samhandling barna imellom. Rundt matbordet går for eksempel samtalen mellom barna og personalet, og i leken bruker barna språket når de kommuniserer med hverandre. I garderoben benevner personalet navn på klær og snakker om det de gjør, og de snakker sammen om felles opplevelser eller om noe som skal skje senere på dagen. Samtaler er betydningsfulle språklærings situasjoner fordi når barn vil

snakke med andre, må de finne ord som dekker det de vil formidle. De må også klare å formulere innholdet i en forståelig rekkefølge, en ytring, som andre kan forstå. Erfaringer med å sette ord på det man ser eller hører her-og-nå, og etter hvert også det man har i tankene, utgjør en sentral del i barns språklæring.

Vedlegg 1

B) Støttende strategier i hverdagssamtaler s. 27

7.3 Daglig høytlesing

I følge rammeplanen skal barn bli kjent med bøker og oppleve glede og spenning med høytlesning. Barna skal få et positivt forhold til tekst og bilder som kilde til opplevelser, kunnskaper, samtaler og som inspirasjon til fabulering og nyskaping. Lesing og samtaler rundt bøker har stor verdi for barns språkutvikling.

I Hammerfestbarnehagen skal personalet ha kjennskap til dialogisk lesing som verktøy og bruke dette i høytlesning med barna daglig. Personalet i barnehagene må bruke bokens elementer (forfatter, tittel, omslag, innhold i tekst og illustrasjoner) for å skape dialog og utviklende samtaler med barna. Bøkenes handling skal brukes til å reflektere, fabulere og dikte videre sammen med barna. Barnehagene må arbeide aktivt for å skape engasjement og lese lyst i hele personal- og barnegruppa. Barna bør være omringet av bøker, og bruk av biblioteket som supplement til barnehagens bøker er viktig.

<https://sprakloyper.uis.no/barnehage/sprak-og-leseaktiviteter/>

Vedlegg 1

C) Kriterier for høytlesing i barnehage s. 28

7.4 Språklæring gjennom aktiv sansebruk

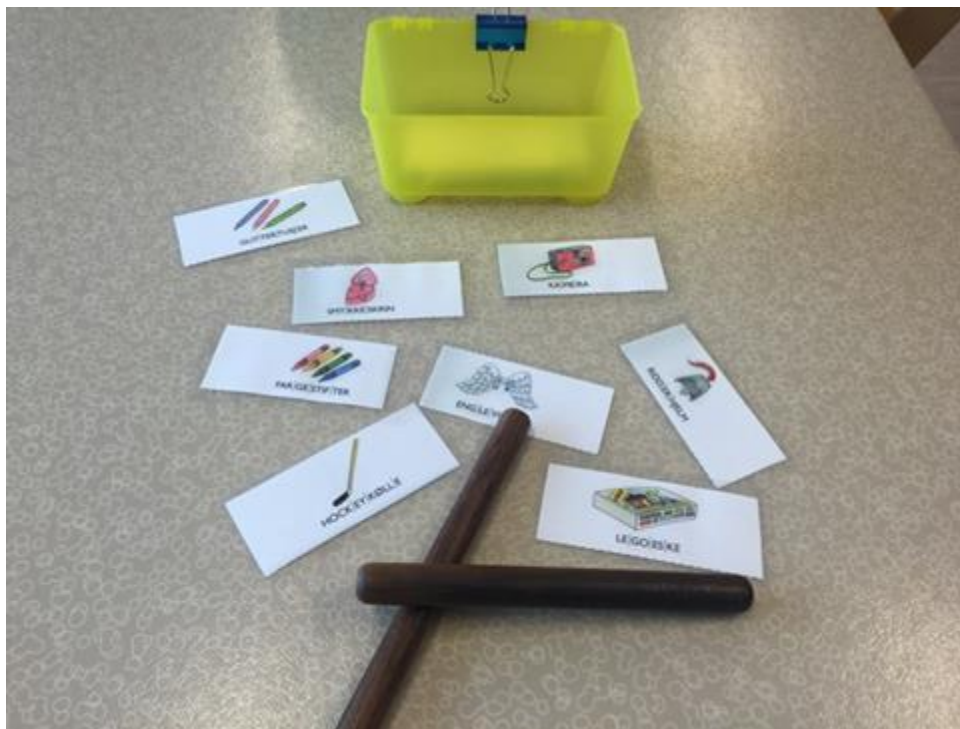
Barn bruker sansene sine til å samle informasjon. Gjennom utforsking med sansene dannes det koblinger i hjernen for hver erfaring barnet får. Koblingene virker raskere og bedre jo mer vi bruker dem. Gjennom erfaring med bruk av egen kropp, utvikler barnet romforståelse, grunnleggende begreper og motoriske ferdigheter som er sentrale elementer i språkutviklingen. Forskning viser at ved å uttrykke seg gjennom estetiske fag stimuleres hukommelsen, man blir mer kreativ og man får nye måter å tenke på når sansene og opplevelsene aktiveres.

Rammeplanen legger opp til at barna skal få estetiske erfaringer gjennom bl.a. musikk, dans og drama. Disse er viktige uttrykksformer som understøtter det å bygge gode relasjoner, leke, kommunisere og støtte språkutvikling. Gjennom kreative uttrykksformer utvikles språkets rytme, språklyster og samarbeidsevner.

Det er mange gode grunner til å bruke aktive læringsmetoder, man husker ting bedre fordi man bruker ulike uttrykksformer og flere sanser.

Vedlegg

1 A) språkutvikling s. 26

8. Førskolegruppe

Målet er å sikre at alle førskolebarn i Hammerfestbarnehagen får delta i aktiviteter som fremmer god språklig bevissthet og som gir barna et godt grunnlag for lese- og skriveinnlæring i skolen. Å være språklig bevisst blir sett på som et vilkår for at barn skal løse skriftspråkkoden. Førskolebarnets kompetanse til å delta i lek og samspill med andre barn på en god måte er viktig. Å vente på tur, og kunne dele og samarbeide med andre i gruppa, er viktige områder i førskolegruppa.

Vi skal jobbe med språk og sosial kompetanse på en helhetlig måte og ha en lekbasert tilnærming til aktivitetene som planlegges for denne gruppa. Planen er systematisk oppbygd hvor det gis tips til ulike metoder innenfor hvert hovedmål. Pedagogen har metodefrihet og kan benytte seg av valgfrie ressurser for å legge til rette for sin førskolegruppe på en best mulig måte.

Forutsetninger for førskolegruppe

- Hovedansvarlig: pedagog
- Kartlegge gruppas ressurser
- Organisering: minimum en dag i uka
- Lekbasert tilnærming til valg av aktiviteter; førskolegruppe skal være gøy og motiverende.
- Etablere tydelige rutiner og rammer som er forutsigbar for barna gjennom å ha en rutine for start, gjennomføring og avslutning av førskolegruppe.
- Besøke nærskolen som barna skal begynne på.
- Etablere møtepunkt med andre førskolegrupper til nærbarnehager – det lages plan på høsten.
- Planen skal evalueres

8.1 Den tidlige lesingen

For å motivere til tidlig leselyst er høytlesing en viktig del av førskoletilbudet. Barn i denne aldersgruppen trenger voksne samtalepartnere som er interesserte i å samtale om språk, og som inspirerer til lesing og skriving på barnas premisser. Personalet må være oppmerksom på barnets signaler under lesestunden. Gi barnet tid til å reagere på det som blir lest. Bruk tid til å gi barna erfaring med ulike sjangre som eventyr, fabel, regle, dikt osv. (språklige virkemidler). Barna må også gjøres oppmerksomme på ytre visuelle ting som forteller noe om teksten; bilder, illustrasjoner, overskrifter, teksttype osv. (tekststrukturelle virkemidler). Alle barna bør ha mulighet til å se i boka samtidig som det blir lest høyt. Samtidig kan det å øve på langlesning uten bilder være en god metode for å jobbe med konsentrasjon, gjenfortelling, forestillingsevnen med mere. Det er viktig å velge tidspunkt for høytlesing når barnet er opplagt for denne type aktivitet og samspill.

Studier viser at barn som er blitt lest for tidlig, har hørt langt flere ord enn de som ikke har blitt lest for. Flere andre studier har vist at barn som blir lest for, får bedre språkforståelse, ordforråd og kognitive ferdigheter (forskning.no).

Høytlesing skal være en del av den daglige rutinen, fordi det:

- øker konsentrasjonsevnen
- øker lytteevnen
- øker oppmerksomheten
- øker ordforrådet

8.2 Den tidlige skrivingen

En innfallsvinkel til barnets skriftspråkutvikling er at barnet får anledning til å eksperimentere med egen skriving før de har lært seg bokstavene. Barna må oppdage at de ordene vi bruker når vi snakker, kan gjøres om til enkeltlyder (fonemer) og skrift (grafemer). Det er viktig at barnet har noe meningsfylt å «skrive» om. Tegninger og felles opplevelser kan gi barnet ideer til sin «tekst». Den aller første skriveutviklingen går ofte fra:

1. liksomskriving og rabling
2. skriver noe som ligner bokstaver
3. skriver tilfeldige bokstavsekvenser
4. skriver noen bokstaver rett
5. skriver eget navn
6. skriver første bokstav
7. staver ord etter egen oppfatning
8. oppdager at det er mellomrom mellom ordene
9. blander store og små bokstaver

Personalet må motivere og stimulere og «oversette» barnas tekst. Barna trenger positiv respons på det de har produsert, og i denne første oppdagende skrivefasen er det ingenting som er rett eller galt. Personalet skriver det barnet har «skrevet», mens barnet hører og ser på. Barnet følger med i oversettelsene når den voksne staver ordene.

8.3 Strategier og metoder for å motivere til lese- og skriveblyst

Personalet i barnehagen skal støtte barns utvikling og læring og tilrettelegge for medvirkning på måter som er tilpasset barns alder, erfaringer, individuelle forutsetninger og behov.

Læring vil være preget av kvaliteten i samspillet mellom barn og personale. Barnet må møte støtte og utfordringer gjennom varierte opplevelser, kunnskaper og materialer. Lærestrategier handler om å forberede barnet på det det skal lære, og hjelpe barnet å finne metoder for å løse oppgavene. Det er viktig å forberede barna på de bøker vi skal lese, tema vi skal snakke om, turen vi skal gå på, leken vi skal leke osv. Det motiverer til å ta tak i oppgaven med større lyst og forståelse for hva som skal skje. Læring gjennom sanseopplevelser og lek skal stå sentralt i forhold til hvordan de ulike aktiviteter tilrettelegges. Hammerfestbarnehagene jobber tverrfaglig og står fritt, også i denne gruppa til å velge ulike tema og prosjekt.

9. Arbeidsdokumenter

9.1 Språk og kommunikasjon 1–2 år	Innhold og aktiviteter
Hovedmål 1 Utvikle og styrke generell språkforståelse Delmål: • Barnet har blikk-kontakt og gir respons på felles oppmerksomhet. • Barnet peker mot noe de er interessert i • Barnet gir respons og er oppmerksom mot andre barn og voksne. • Barnet følger en enkel instruksjon • Barnet har 2–3 ords ytringer	Lek • Legge til rette for alderstilpasset lek på barnas premisser, både ute og inne • Lek og aktiviteter som skaper gode relasjoner og øver opp barnas samspill, selvregulering og sosial kompetanse • Bruke imitasjon, repetisjoner og kroppslig lek med store bevegelser (hoppe, løpe og skli) • Bruk av blikk og smil for å skape toddler-lek
Hovedmål 2 Utvikle god grunnleggende begrepsforståelse gjennom å utforske, sortere, sammenligne, eksperimentere å få erfaringer Delmål - barna skal bli kjent med: • Farger: primærfargene rød, gul, blå • Antall: 0–5 • Form: rund, firkant og trekant • Plass: over, under og på • Stilling: sitte, stå og ligge • Størrelse: stor, liten, høy og lav • Mønster: prikker • Retning; ned, bort og opp	Veiledet lek • Lekaktiviteter som skaper gode relasjoner og øver opp barnas samspill, selvregulering og sosiale kompetanse • Språkleker for å oppøve språklig bevissthet, lytteleker, rim, regler og sang (jamfør første og andre trinn i språktrappa) • Personalet er oppmerksom i leken og setter navn på ord og handlinger • Erfare, utforske og leke med f. eks form og mønster • Erfare ulike type størrelser, former og mål gjennom å sortere og sammenligne. • Imitasjon og gjentagelser skaper felles mening • Ha «mattebrillene på» i det daglige. Telle 1,2,3 og bruke basisbegrepene • Snakke tydelig, langsomt og med stor stemmevariasjon Støttende hverdagssamtaler • Sette ord på hva barnet gjør og opplever • Benytte de sosiale rammene og hverdagsaktivitetene til innlæring av nye begreper
Hovedmål 3 Utvikle språklig bevissthet gjennom språklek Delmål bli kjent med: • lytteleker • sanger • regler • bildebøker og tekst • eventyr	Daglig høytlesing • Peke- og bildebøker skal være tilgjengelig for barna. • Sangsamling og fortellerkort er gode alternativer • Avdelingen har en plan for hvordan de skal organisere og legge til rette for gode leseøkter • Personalet er forberedt til den gode samtalen og dialogen om bokas ord og innhold. Språklæring gjennom aktiv sansebruk • Barnet får erfaringer ved å ta i bruk ulike sanser som syn, smak, hørsel og føle • Bruke kroppen og sansene for å utvikle romforståelse • Barnet lytter til kjente regler og sanger • Barnet deltar aktivt og får uttrykke sine følelser i enkle rollespill og danseformer

9.2 Språk og kommunikasjon 3–4 år	Innhold og aktiviteter
Hovedmål 1. Utvikle og styrke generell språkforståelse Delmål- erfare, gjenkjenne og benevne: • Turtaking og dialog over flere ledd • Regelleker • Setningsbygning på inntil 4 ord i rekkefølge • Personlig pronomen (jeg, du, dem) • Spørreord (hvorfor, hva, hvem) • Preposisjoner (i, på, foran) • Stavelser i ord • Nektende setninger • Bokstaver og tall • Enkle sammenhenger og konsekvenser, f.eks. Når det regner ute, må vi ha på... • Enkle hendelsesforløp i riktig rekkefølge F.eks: Vi måtte gå på do før vi kledde på oss • Barnet uttaler ord med m, n, p, b, t og d tydelig • Barnet bruker s, f og v i begynnelsen av ord	Lek • Personale legger til rette for gode lekearenaer ute og inne som skal stimulere til gode lekeaktiviteter • Personalet sikrer at alle barn er aktive og inkludert i samspill med andre barn • Personalet er tilstede med støtte og veiledning ved det enkeltes barns behov Veiledet lek • Personalet er aktivt til stede og legger til rette for lekeaktiviteter som skaper gode relasjoner og øver opp barna i samspill, selvregulering og sosial kompetanse • Språkleker for å utvikle språklig bevissthet • Systematisk begrepslæring, sette begreper inn i kjent kontekst og sammenheng med over- og underbegreper. • Være oppmerksom i leken å sette navn på ord, handlinger og opplevelser Støttende hverdagssamtaler • Personalet skal utnytte rutinesituasjoner til å benevne ting, forklare og skape rom til barnas fortellerglede om ting i fortid, nåtid og framtid i rutinesituasjoner • Personalet bruker åpne spørsmål for å bidra til å utvide samtaler og oppmuntre barn til å aktivt bruke språket til å fortelle
Hovedmål 2 Utvikle god grunnleggende begrepsforståelse gjennom å utforske, sortere, sammenligne, eksperimentere og få erfaringer Delmål – erfare, gjenkjenne og benevne: • Farger: sekundærfarger og fargenyanser • Antall: tallene 0–10, stor/lite i forhold til noe • Form: rettlinja, bue, oval • Plass: ved siden av, inni, mellom, • Stilling: vannrett, loddrett, skrå, bue • Størrelse: høyde, lengde, bredde, dybde • Mønster: striper, ruter • Retning: høyre, venstre, langs	Daglig høytlesing • Personalet leser høyt til barna for å fremme kunnskap, opplevelser og bygge gode relasjoner • Barna skal møte et mangfold av eventyr, sagn, fortellinger, poesi, dikt, rim og eventyr • Bøker skal være på flere språk og lett tilgjengelig for barna • Pedagogene har en plan for hvordan de skal organisere, og legge til rette for gode leseopplevelser med bevisst bokvalg, samt spontane leseønsker etter barns initiativ • Personalet er forberedt til den gode samtalen og dialogen om boka ord og innhold • Barna får være aktivt med i tekstsaking
Hovedmål 3 Utvikle språklig bevissthet gjennom språklek Delmål – erfare, gjenkjenne og benevne: • Ulike nivåer i lesetrappa, varierende • Gjenkjenner sanger, rim og regler som brukes ofte	Språklæring gjennom aktiv sansebruk • Barnet får erfaringer ved å ta i bruk ulike sanser som syn, smak, hørsel og føle • Bruke kroppen og sansene for å utvikle romforståelse • Barnet gjengir kjente regler og sanger • Barnet deltar aktivt og får uttrykke sine følelser i rollespill og ulike danseformer • Barnet tar aktivt del i ulike spill

9.3 Språk og kommunikasjon 5–6 år	Innhold og aktiviteter
Hovedmål 1 Utvikle og styrke generell språkforståelse Delmål – gjenkjenne, benevne og bruke: • Ord ute og inne, og sette det inn i en sammenheng • GBS (grunnleggende begrepssystemer) og forklare egenskaper med ord (hva er en vei, hus, traktor) • Ord og begreper i over- og undergrupper • Forklare dobbeltheter i språket (vitser og gåter) • Ord og uttrykk (sommerfugler i magen) • Abstrakt språk (gå første vei til venstre) (hvorfor har vi sykehus) • Entalls- og flertallsform av substantiv (en, ei, et) (flere/alle) • Adjektiver (stor, gammel, lett, snill,) • Spørreordene hva, hvordan og hvorfor • Fordi-setninger • Fortelle om erfaringer i nåtid, fortid og framtid • Alle språklyder (r og s kan normalt være forsinket)	Lek • Personalet legger til rette for gode lekearenaer ute og inne som skal stimulere til gode lekeaktiviteter og rollelek • Personalet sikrer at alle barn er aktive og inkludert i samspill med andre barn • Personalet er tilstede med støtte og veiledning ved det enkeltes barns behov Veiledet lek • Personalet er aktivt til stede og legger til rette for lekeaktiviteter som skaper gode relasjoner og øver opp barna i samspill, selvregulering og sosial kompetanse • Språkleker og regel leker for å utvikle språklig bevissthet • Systematisk begrepslæring, sette begreper inn i kjent kontekst og sammenheng med over -og underbegreper. • Å være oppmerksom i leken og setter navn på ord, handlinger og opplevelser Støttende hverdagssamtaler • Personalet skal utnytte rutinesituasjoner til å benevne ting, forklare, og skape rom til barnas fortellerglede om ting i fortid, nåtid og framtid i rutinesituasjoner • Personalet bruker åpne spørsmål for å bidra til å utvide samtaler og oppmuntre barn til å aktivt bruke språket til å fortelle
Hovedmål 2 Utvikle god grunnleggende begrepsforståelse gjennom å utforske, sortere, sammenligne, eksperimentere å få erfaringer Delmål – gjenkjenne, benevne og bruke: • Farger: sekundærfarger og fargenyanser • Antall: tallene 0–10, gjøre antall større/mindre • Form: kule, sylinder • Plass: først, sist, etter • Stilling: skrå, bøyd • Størrelse: areal, volum/rom • Mønster: blomstret, ensfarget, blandingsfarge • Retning: høyre, venstre, leseretning	Daglig høytlesing • Personalet leser høyt til barna for å fremme kunnskap, opplevelser og bygge gode relasjoner • Barna skal møte et mangfold av eventyr, sagn, fortellinger, poesi, dikt, rim og eventyr • Bøker skal være på flere språk og lett tilgjengelig for barna • Pedagogene har en plan for hvordan de skal organisere, og legge til rette for gode leseopplevelser med bevist bokvalg, samt spontane leseønsker etter barns initiativ • De voksne er forberedt til den gode samtalen og dialogen om bokas ord og innhold • Barna får være aktivt med i tekstsaking
Hovedmål 3 Utvikle språklig bevissthet gjennom språklek Delmål – gjenkjenne, benevne og bruke: • Alle nivåer i lesetrappa • Ulike symboler som tall og bokstaver • Eget navn, kan skrive det	Språklæring gjennom aktiv sansebruk • Barnet får erfaringer ved å ta i bruk ulike sanser som syn, smak, hørsel og føle • Barnet synger og beveger seg til kjente sanger og regler • Barnet deltar aktivt og får uttrykke sine følelser i rollespill og ulike danseformer • Barnet tar aktivt del i ulike spill og regelleker

9.4 Førskolegruppe	Innhold og aktiviteter
Hovedmål 1 Førskolebarnet har bevissthet om formsiden av språket Delmål: Utvikle språklig bevissthet	Språklek – alle nivåer i lesetrappa Faste sekvenser med lytteøvelser i- og utenfor barnehagen: • Lek og utforsking av regler og rim • Lære rim og regler utenat; enderim, bokstavrim, rytme og gjentakelse. • Lytte til lyder i og utenfor barnehagen; lyd-jakt • - (gjenkjenne lyder), lytte med lukket øyne og åpne øyne. • Koble lyd på bokstav • Barnet kan lydene i navnet sitt • Lytte ut lange og korte ord, sammensatte ord, morsomme ord • Stavelse: Klappe ordrytme. Bruke lyden på bokstaven og ikke bokstavnnavnet. Start gjerne med barnas navn • Lyd og ord som sanseopplevelser (myke, harde, varme, skarpe lyder og ord) • Lytte ut enkeltlyder i ord, først, sist, midt. Hvilket ord hører du nå : s-o-l, m-u-r, b-i-l-e-r, osv. Hvilket ord får du når du tar bort l- sil.
Hovedmål 2 Skape motivasjon for lesing og skriving Delmål: • Skape interesse for skriftspråket • Bli kjent med bokstaver og ord • Gjenskape og gjenkalle ord • Barna får en begynnende forståelse av lesing	Barna lager egne tekster gjennom lekeskriving og digital lekeskriving • Skrive navnet sitt • Lyd-for-lyd-skriving – sammenheng mellom lyd og bokstav • Forme bokstaver gjennom lekbetonte aktiviteter med forskjellig materiale. • Lære om loddrett, vannrett, skrå og bue – former vi bruker for å forme bokstavene • Avskrift • Skrive huskelister, handlelister, lage bøker, avis, brev • Bokstaver er synlige for barna • Oppmuntre barna til å bruke skriftspråket i lek • Tekstskaping hvor barna får lage egne historier, personalet er barnets sekretær • Pedagoger har fokus på rett blyantgrep Barn leke-leser gjennom arbeid med: • Logo-lesing, matche logoer slik at man kan finne to like logoer skrevet på forskjellig måter og som barn kan matche og kjenne igjen. • Logo-jakt inne og ute • Ta ut fokusord som er bærende /forklarende i fortellinger og fremhev disse visuelt på ulike måter • Pedagoger har fokus på leseretning • Benytte digitale verktøy til arbeid med lesing og skriving • Skape tekster sammen med barna, pedagoger skriver ned tekst og leser den høyt for barna • Lekeskrive på PC, printe ut og lese det barna har skrevet

Førskolegruppe	Innhold og aktiviteter
Hovedmål 3 Førskolebarnet har god forståelse for grunnleggende begreper Delmål Kunne bruke grunnleggende begreper for å forklare egenskaper med ting • Farger: primær-, sekundær og nyanser • Antall: tallene 0–10, større enn, mindre enn • Form: rettlinja, bue, oval • Plass: ved siden av, inni, mellom • Stilling: vannrett, loddrett, skrå, bøyd • Størrelse: høyde, lengde, bredde, dybde • Mønster: flerfarget, blomstret • Retning: høyre, venstre, langs	Bruke grunnleggende begreper til å observere, sammenligne, kategorisere og beskrive ordene og verden rundt seg. • Hva er en katt? • Hvordan ser katta ut/hvilken farge/hvilken form? • Hvilket mønster har pelsen på katta? • Er katta myk/hard? • Hvilken størrelse har katta /hvor lang/høy/bred? • Hva kan katten brukes til? • Hvilke andre egenskaper har en katt? • Hva er forskjellen på en katt og en hund? • Hva er forskjellen på en huskatt og villkatt? Undre seg over ordenes innhold • Lage tankekart/begrepskart; under-, overbegrep, assosiasjoner til ordet. • Sette sammen bilder/konkreter slik at de danner meningsbærende ord, eks. Is-bil / Isbil • Lek med korte og lange ord, sammensatte ord, morsomme ord • Setninger og ord, lage egne dikt og fortellinger. Den voksne er sekretær. • Visualisere ord på tavle eller gjennom konkreter • Bearbeide ordenes innhold i tema/tekst/aktivitet/tur ved å trekke ut valgte fokus-ord og tegne, male, fotografere osv. • Snakke med barna om det de gjør, både når de begynner, underveis og når de er ferdige. • Oppmuntre barn til gjenfortelling • Oppmuntre barn til å assosiere rundt ordenes innhold, undre seg, fortelle, gjenfortelle og bruke de nye ordene i ulike sammenheng. • Pedagogen plukker opp ord fra barnas interessefelt og innfører ord fra temaer, bøker, tur osv.
Hovedmål 4 Førskolebarnet har gode og anvendbare matematiske begrep Delmål Undersøke og eksperimentere for å finne mening gjennom arbeid med: • Tall • Måling • Geometri • Statistikk	Tallforståelse • Gi barn erfaring med telling, antall, tallsymboler, enkel addisjon og subtraksjon. • Forstå dobling / halvering • Kan <u>telleramse</u> opp til 20 • Kan kjenne igjen tallsymbol • Behersker kardinaltall (forstår at tallet 3 er mengde tre) Måling • Gi barna forståelse av hva måling er, eks. temperatur, lengde, areal, volum og vekt. • Benytte ulike måleenheter for lengde, f.eks. målebånd, tau, kroppen vår, sko m.m. • Reflektere over vekt og volum, eks hva er tyngst av en bøtte med stein og en bøtte med fjær • Delta i matlaging hvor vekt / volum inngår som en del av oppgaven Geometri • Gi barna kjennskap til begreper som trekant, firkant osv. opp til åttekant. Sirkler, kuber, kjegler, prismer, pyramider og sylindre. • Lage enkle geometriske mønster • Formjakt i barnehagen og på tur, studere ulikheter Statistikk • Samle, sortere, telle opp, presentere gjennom søyler • eller diagrammer • Sortere etter egenskap (eks. farge, form, myk, liten, stor) • Overføre statistikk-innhenting til tegning

Førskolegruppe	Innhold og aktiviteter
Hovedmål 5 Førskolebarnet har positive relasjoner i lek og samvær med andre barn i førskolegruppa	Veiledet lek • Pedagogen engasjerer barna i lek som springer ut fra barnas egne interesseområder eller tema som er initiert av pedagogen, som for eksempel butikklek, brannstasjon og ulike regelleker.
Delmål • Lære gode samspillsferdigheter • Gjenkjenne og sette ord på egne og andres følelser • Evne til selvregulering	Medvirkning • Førskolebarna skal medvirke til hvilke samspillsregler(venne-regler), det skal være i førskolegruppa. Reglene gjennomgås og kan videreutvikles gjennom året Følelser • Sette ord på forskjellige følelser gjennom samtaler, spill, fortellinger som førskolebarnet kan gjenkjenne. Eks benytte følelseskort, bøker og fortellinger som illustrerer ulike følelser. Selvregulering • Støtte førskolebarnet i å ta andres perspektiv, se en sak fra flere synsvinkler og reflektere over egne og andres følelser, opplevelser og meninger. • Være en autoritativ voksen ved å ta tak i reelle situasjoner som oppstår der barn trenger støtte til å regulere egen atferd, følelser og tanker tilpasset situasjonen. • Bruke bøker, fortellinger som støtte. Støtte førskolebarnet i at alle følelser er riktige og viktige å ha. Vennskap og samspill • Pedagogen observerer hvordan barnet samspiller med hverandre og hvilke strategier de benytter for å løse uenigheter og utfordringer i leken. Støtte barn i å sette egne grenser og respektere andres grenser. • Legge til rette for samarbeidsoppgaver hvor førskolebarna får trent seg i å løse oppgaver sammen • Lage navn på førskolegruppa for å bygge opp fellesskapsfølelsen til gruppa. Bruke «vi» og «oss» for å fremheve gruppeidentitet.

10. Referanser

- Bloom, Lois & Lahey, Margareth (1978) *Language Development and Language Disorders*
- Espenakk, Unni (2007) *Språkveilederen*
- Jørgen Frost, Anette Lønnegaard (2007) *Språklek*
- Andreas Hansen «Helt selvfølgelige – og helt grunnleggende begreper» (forskning.no 2020)
<https://forskning.no/partner-samfunn-skole-og-utdanning/helt-selvfolgelige--og-helt-grunnleggende-begreper/1676342>
- Kari Hole (2015) Begrepslæring
- Høigård Anne (2019) Barns språkutvikling
- Nyborg, Magne og Ragnhild (2006) GBS – *grunnleggende begrepssystemer*
<https://www.nyborgped.no/pedagogikken/>
- Lervåg & Melby-Lervåg: «Utvikling av språk og leseferdigheter hos minoritetsspråklige» i
Stray, Janicke Heldal og Wittek, Line (2014, red.) *Pedagogikk en grunnbok*.
- Margareta Öhman (2020) *Vern om barnas lekestyrke*

Vedlegg

1. Språkstimulering

a) Språkutvikling	26
b) Støttende hverdagssamtaler	27
b) Kriterier for høytlesing	28

2. Begreper

a) Grunnleggende begrepssystemer	30
b) Begrepskart	31

3. Språklig bevissthet

a) Lesetrappa	31
---------------------	----

4. Språk- og talevansker	33
--------------------------------	----

Barns språkutvikling

1–2 år

- Barnet viser en reaksjon på uttrykket *nei*
- Barnet benevner gjenstander/personer med egne ord
- Barnet har etter hvert to-ords-ytringer
- Barnet får større forståelse for begreper rundt seg
- Barnet forstår ca. 50 ord ved 11-måneders-alderen
- Barnet har ordkombinasjoner (bamsen sitte) ved ca. 17-måneders-alderen
- Barnet produserer ca. 50 ord ved 18-måneders-alderen
- Barnet har grammatiske kombinasjoner (Mamma sin) ved ca. 18-måneders-alderen
- Barnet har bestemthetsmarkering (gutten, jenta) ved 20-måneders-alderen
- Barnet forstår ca. 250 ord ved 20-måneders-alderen

2–3 år

- Barnet forstår betydningen av verb.
- Barnet uttrykker seg forståelig for ukjente.
- Barnet uttaler ord med m,n,p,b,t og d tydelig.
- Barnet bruker ord fra dagliglivet, verb og pronomen som viser til dem selv.
- Barnet har 2-3-ords-ytringer.
- Barnet stiller spørsmål med tonefall/ord.
- Barnet bruker nei eller ikke i setninger.

3–4 år

- Barnet identifiserer 3–4 navn på farger.
- Barnet forstår uttrykk som inneholder preposisjoner (sett bilen bak hesten, putt klossen i kassa)
- Barnet forstår nektende setninger (gi meg den fargen som ikke er gul)
- Barnet har K- og G-lyden inne.
- Barnet bruker lyden s, f og v i begynnelsen av ord.
- Barnet uttaler alle stavelsene i ord.
- Barnet bruker spørreord og overbegreper (hva, hvem, hvor, dyr, mat osv.)
- Barnet produserer setninger på inntil 4 ord i riktig rekkefølge.
- Barnet bruker preposisjoner riktig.
- Barnet binder sammen setninger med og men.

4–5 år

- Barnet har god begrepsforståelse (overbegreper, gradbøyning av en del adjektiver)
- Tilegner seg gode og anvendbare matematiske begreper
- Barnet forklarer hva ting er
- Barnet vet hva ord er
- Barnet uttaler konsonantsammensetningene riktig i ord
- Barnet bruker flertallsform av substantiv og fortidsform av verb
- Barnet bruker spørreord som hvordan og hvorfor
- Barnet bruker begreper der det forteller om fortid og fremtid
- Barnet bruker fordi setninger
- Barnet har alle lyder på plass (r- og s- lyden kan være normalt forsinket opp til 7–8 års alder)

Støttende språkstrategier i hverdagssamtaler

- et hjelpemiddel til samtaleutvikling

FØLG BARNETS INTERESSE

STILL ÅPNE SPØRSMÅL

VENT PÅ BARNETS SVAR

FORTOLK OG UTVID DET SOM BARNET SIER

HJELP BARNET MED Å SETTE ORD PÅ TING

FORKLAR ORD SOM BARNET IKKE KJENNER PÅ FORHÅND

UTNYTT DEN SPRÅKLIGE KOMPETANSEN BARNET ALLEREDE HAR

RELATER TIL NOE SOM BARNET KJENNER

IKKE RETT BARNETS FEIL DIREKTE

LEK MED SPRÅKET NÅR DET ER MULIG

Jeg fant, sa den ene.
Hva da? sa nummer to.
En elefant! sa den tredje.
Så saft de der og lo.

Kvalitetskriterier for høytlesning	
Organisering	Avdeling
Plan og rutiner Innarbeide høytlesing som egen aktivitet i dagens rutiner. • Når skal det leses? • Hvem har ansvar denne uken? • Hva skal leses? • Hvor og hvordan skal vi lese? Kompetanse Utvikle felles forståelse og kompetanse i personalet: • kunnskap • holdninger • ferdigheter Tips/ideer: • Bok i bruk • Språk i barnehagen • TRAS- lesefrø • Bibliotek • Lesesentret	Rammebetingelser Lese plass/krok • Godt å sitte • Ryddig • Stille • Godt utvalg av bøker • tilpasset nivå/ alder/ kjønn • ulike formater • lett tilgjengelig • variert sjanger Inkludering under høytlesing: • Alle barn kan se bilder og tekst i boka. • lysark • projektor • - Lese på utradisjonelle steder: På tur, sandkasse, potte osv...

Kvalitetskriterier for høytlesning	
Voksenrollen	Foreldresamarbeid
Jf. Tidlig innsats plan språklig bevissthet s.016014. Strategier for leselyst. Forberede (før lesing) • Ha lest boka på forhånd. • Ha en plan for samtalen/tema • sentrale begreper • hvordan skape forventning Formidle (under lesing) • se på bokomslag og undre • klar og tydelig stemme/språk • mimikk • blikk-kontakt • stoppe underveis – være i dialog om bilder/ord/tema –invitere til samtale, hva, hvem, hvordan, hvorfor, når osv.. Oppsummere og reflektere (etter lesing) Stille spørsmål- til teksten: • Hva, hvorfor, hvordan? Snakke om holdninger: • Fint – lurt – gøy – dumt – slemt – osv.. Dokumentasjon • Tegne/rollelek/ Henge opp tegninger/bilde	• Tavle med oppslag av ukens bøker-tema. • Utlån av bøker til foresatte • Anbefale bøker til foresatte • Bøker på flere språk • Ta med bok/ bokdag • Lage og gi foresatte folder med gode tips til høytlesing. • Forslag til tema som blir løftet i kontakttimer/ fellesmøter: • Hvorfor viktig å lese? • Hvordan lese (alder)? • Hva kan man lese (alder)? • Når passer det å lese? • Annet.. osv...

Grunnleggende begrepssystemer

Etter Magne Nyborg

1. **Farge** (rød, blå, grønn, gul m. fl)
2. **Form** (rund, rettlinj, buet, skrå, liggende m. fl)
3. **Stilling** (vannrett, loddrett, skrå, liggende, sittende, bøyd m. fl)
4. **Plass** (på, under, over, først, etter, sist, foran m. fl)
5. **Størrelse** (stor og liten, størst og minst, høyde, bredde, lengde m. fl)
6. **Retning** (fra venstre mot høyre, oppover, nedover m. fl)
7. **Antall** (1,2,3,4,5,6,7 osv.)
8. **Mønster** (stripet, rutet, prikket m. fl)

Andre grunnleggende begreper:

Lyd/språklyd

Funksjoner

Stoffarter

Overflater

Stoffegenskaper

Vekt

Temperatur

Lukt

Smak

Tid

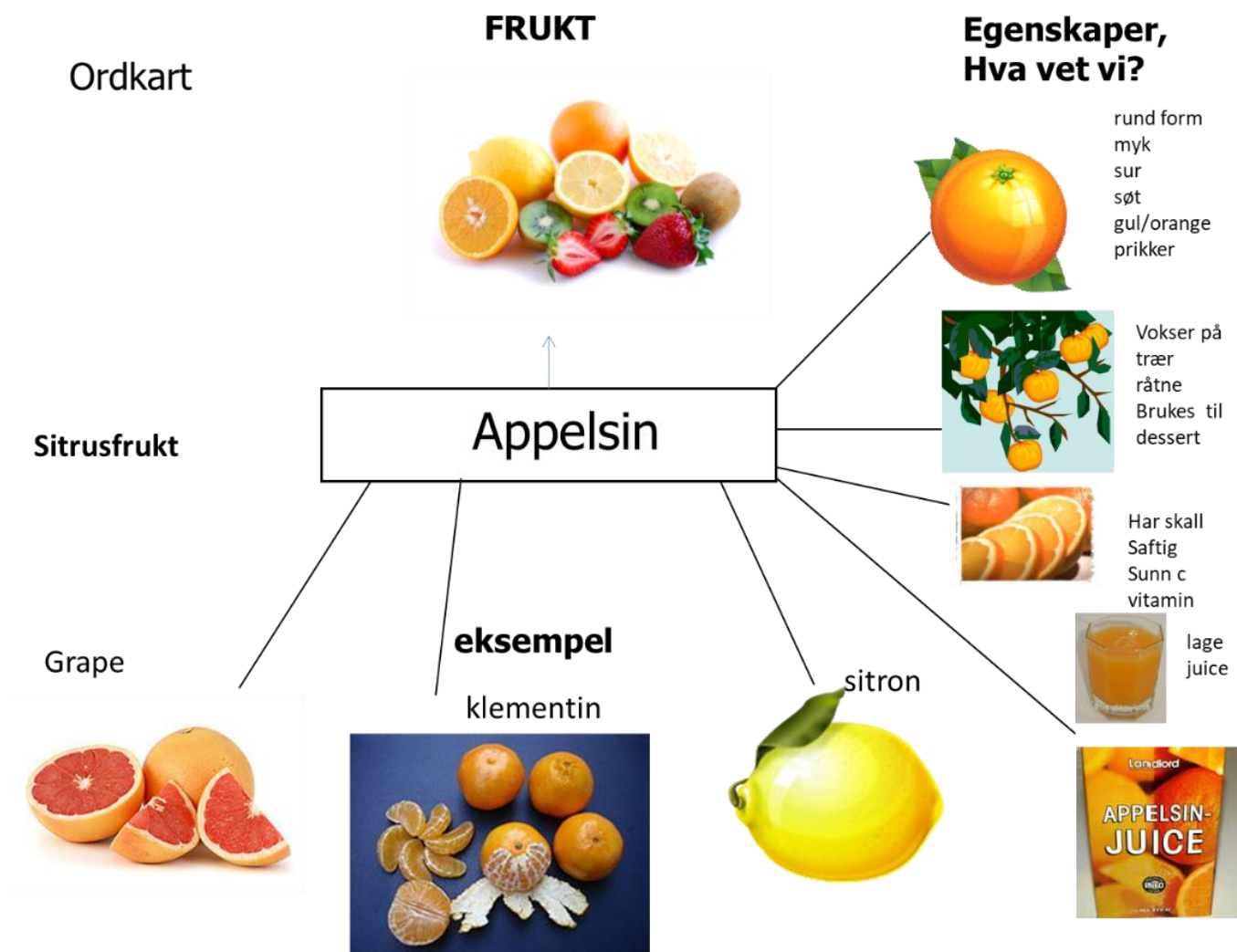
Forandring

Verdi

Fart/hastighet

Begrepskart

Ordkart

Lesetrappa

I barnehagen jobber vi med barns språklige bevissthet på en systematisk og helhetlig måte. Dette kan illustreres i en lesetrapp som viser hvilke språklige nivå man bør ha fokus på i språkarbeidet. Tilnærmingen til arbeidet skal alltid være lekbetont og barn må erfare språk på allsidige måter.

Leseklar; når barna har utviklet bevissthet gjennom nivåene i lesetrappa er de klare til å lære seg å lese.

Lek med fonemer; barna skal oppdage et ord er delt inn i fonemer/lyder. Når fonemer kombineres blir de til ord, I og S blir IS. Ved bytte av plass på fonemene i/S får ordet ny mening, IS - SI

Framlyd

Språklyd som vi hører først i ordet, eks: KAM, K= framlyd

Lek med Stavelser; ordene har rytme som kan deles i stavelser. Ved å klappe rytmen i ord vil barna oppdage den naturlige rytmen/stavelsene. Ka-ri, mag-nus, hop-pe-tau.

Lek med ord og setninger; Gir barn mulighet til å oppdage at det vi sier, kan deles opp i mindre språklige enheter som ord og setninger. En kan lage flere setninger av de samme ordene.

Lek med rim og regler; har fokus på rytme og lydlikhet. Ord som rimer har samme lydendelse; hatt, satt og katt rimer fordi de har samme endelse – att.

Lytte; skape bevissthet på lyder rundt oss, dynamikk, myke, harde, skarpe-lyder, bokstavlyd M=mmmmm

Høytlesing

Gjennom høytlesing får barna felles opplevelser og referanser. Med god kvalitet i høytlesing bidrar vi til leseglede, økt ordforråd, oppmerksomhet og lytteferdigheter

Viktige momenter å huske på når du leser:

- Skape forforståelse
- Skape forventninger til boka
- Dialogisk lesing
- Samtale omkring innhold og barnas egne innspill
- Bruk av konkrete, halvkonkrete
- Fokusord, konkretisere, visualisere
- Gjenfortelling
- Aktiviteter knyttet til høytlesing, eks rollelek, drama, estetiske aktiviteter

Skriftspråket

En innfallsvinkel til barnets skriftspråkutvikling er at barnet får anledning til å eksperimentere med egen skrivning før de har lært seg bokstavene. Barna må oppdage at ordene vi bruker når vi snakker, kan gjøres om til enkeltlyder og skrift. Det er viktig at barnet har noe meningsfylt å «skrive» om. Tegninger og felles opplevelser kan gi barnet idéer til sin tekst. Den aller første skriveutviklingen går ofte fra:

- Likssomskrivning
- Rabling
- Skriver noe som ligner bokstaver
- Skriver tilfeldige bokstavsekvenser
- Skriver noen bokstaver rett
- Skriver eget navn
- Skriver første bokstav
- Staver ord etter egen oppfatning
- Oppdager ord-mellomrommene
- Blander store og små bokstaver

Språk- og talevansker

Anne Høigård (2019)

Lista nedenfor viser flere tegn som *kan* tyde på at barnet har en språkvanske. Det er derfor tegn en må være spesielt oppmerksom på (Espenakk 2007)

Spedbarn er stille og har lite babling

Det viser liten interesse for sosialt samspill

Barnet viser mangelfull oppmerksomhet overfor språk på alle alderstrinn

Det bruker ikke ettordsytringer ved 1.5 år

2 åringen har mangelfull språkforståelse

3 åringen produserer ikke ytringer på tre ord eller mer

3 åringen har vansker med å oppfatte språklige beskjeder

3 åringen er lite interessert i bøker og å bli lest for

3 åringen har problemer med å lære nye ord og har lite ordforråd for alderen

4-5 åringen er vanskelig å forstå

5 åringen har lite ordbøyninger og enkel setningsstruktur

5 åringen leker gjerne med yngre barn